

EUROPA

MMOK

EUROPA

M. MOK

EUROPA

GEDICHT

BAYARD PERS

1945

I

E
UROPA, dat het vaandel van de geest
tot in de hoogste hemel had gestoten,
dat ziener en doorgronder was geweest
van verten die het wezen Gods ontsloten;
Europa, dat de blinde wereldnacht,
de stilte, onverbrekelijk gesponnen
rondom de tijd, met weergaloze macht
van beeld en klankenspel had overwonnen;
Europa — naam die alles houdt omvat
van heilig, bovenmenselijk ervaren;
Europa, dat de steile drift bezat,
zich te verliezen in een peilloos staren,
dat niets meer weten wil dan eeuwigheid
en poogt de hemeldiepte uit te drinken
met ogen, waar geen heugenis van tijd,
slechts ondoordringbaar licht in staat te blinken;
Europa, dat zich vastgreep aan het wiel
der jaren en het tegen wist te houden
seconden lang, opdat zijn grote ziel
zichzelf in stiltes spiegelvlak aanschouwde —

hoe heeft het de vervloeking ook gekend,
de zwarte tegenkant van de genade:
angst die naar alle hemelstreken wendt
het smekend aangezicht en steeds beladen
met diepere vertwijfeling zich voelt,
tegen het duister breekt haar doffe klagen,
golf die zich aan een rots te pletter spoelt
en nooit een nieuwe morgen meer ziet dagen;
vergeefs heeft zij de hemelen betast,
geen lichtsein wil haar Gods nabijheid melden,
dan grijpt zij zich aan eigen wezen vast,
dat haar door alle stormen vergezelde,
het driftig paard dat, met de spitse kop
tegen het wereldruim omhooggestoken,
zich wierp in een ontembare galop
en heeft de grenzen van de tijd doorbroken.
Maar wat is hartstocht die niet wordt gevoed
uit de verborgen bronnen van het leven,
het eeuwig stromen dat een schepsel doet
in vrome huivering zich overgeven?
Zij wordt tot rechter in haar eigen zaak,
zij neemt het absolute in haar handen
en, overweldigd door een roes van wraak,
maakt zij haar goddelijke zelf te schande.

Nooit kan de blinde koorts van het geweld
haar prooi tot in de diepste kern verteren,
maar zelve wordt zij voor het niets gesteld,
wanneer zij af moet laten van regeren;
en eenmaal woedt de felste hartstocht uit,
gehavend hunkeren de moede zinnen
naar stilten zonder schaduw van geluid,
die zij in eeuwigheid niet zullen winnen.
Verbittering, het giftige gewas,
had wortel in Europa's hart geschoten,
een kwaal waarvan het nimmermeer genas
en die van afgrond het in afgrond stootte.
Al wat dit hart aan schone droom bezat,
verborgen in het innerlijk beleven,
het werd gekneusd als het naar buiten trad,
om juichend zijn verrukking uit te geven.
De diepe drang naar bovenwerelds heil,
die ogen in een wonder licht doet gloeien,
de geest voortstormen, vaartuig onder zeil,
waarin al machtiger de winden groeien,
zij werd gegrepen door een woeste macht,
die de genade van inwendig schouwen,
het eeuwig licht, herschiep in barre nacht,
door haar op harde grondslagen te bouwen,

onwrikbaar fundament van zekerheid,
waaraan te tornen was een snood misdrijven,
God werd tot regel en begrip herleid,
opdat men Hem gewillig in kon lijven
bij eigen kleine, uitgedorde groep;
en al wat tot de oerbron weer wou keren
en luisteren naar de volstreckte roep
der goddelijke stem, moest men verteren
met vuur en zwaard. Europa's lichaam hing
onder de hemel als een zwaargewonde,
waaraan het mensdom zich te buiten ging,
om het gelijk der zijnen te verkonden.
Angst had het diep vertrouwen overmand,
waarmee een vroeg geslacht de tijd trotseerde
en peinzend zeilde naar de overkant
en glimlachend in 's hemels haven meerde.
Angst en verbittering, zij waren het,
die duizendvoudig Golgotha herschiepen:
alom stierf Christus, met de haat besmet
van broedermoorders die Zijn naam aanriepen.
Dit is de misdaad, nimmer weggevaagd
uit het historisch schuldboek van Europe,
het bloed dat naar de hemel heeft geklaagd,
komt eeuwig op de aarde afgedropen,

en nooit wordt een seconde van geluk
in dit verwoeste werelddeel genoten,
of zij vergaat onder de stomme druk
des bloeds dat door de eeuwen is vergoten.
Gemeenschap werd een woord dat in het hart
van hem die tot de zin wist door te dringen,
heimwee ontstak, een nameloze smart
om schone en voorgoed verloren dingen:
een samenleving die voor het gelaat
des Allerhoogsten haar bestaan ontplooid,
zoals een bruid de morgen tegengaat
van de geluksdag, waarvoor zij zich tooide;
zij hoort achter de velden van de tijd
de zee der eeuwigheid verwijderd ruisen,
het is of zij Gods stem reeds onderscheidt,
tot zulk een stilte wist Hij haar te kuisen.
Europa kende dit geluk niet meer,
dat uit de open hemel nederstroomde
en als een gouden kleed omgaf het heir
van hen die werkende het leven droomden.
Het gawe bouwwerk van een maatschappij,
die aard en hemel in één blik omvatte,
verviel tot puin, gemeenschap ging voorbij,
de mensen die haar droegen, zij verspatten

tot enkelingen, een oneindig tal
van eenzamen die nooit de weg meer vonden
naar de geborgenheid, het stille dal
van godsvrucht dat hen eenmaal zag verbonden.
De grauwe massa zwoer bij geld en goed
of liet haar hartstocht door een leus bevrijden
die kitteling verwekte in haar bloed:
macht die niet verder reikte dan de tijden.
Slechts in de grote harten heeft het vuur
der eeuwigheid zijn felle gloed behouden,
zij tekenden hun dromen aan de muur
der hemelen en als een donkergouden
brand stonden daar visioenen afgebeeld
van heil dat immer verder scheen te wijken:
de wereldeenheden was voorgoed verspeeld,
het scheppende gebaar kon niet meer reiken
van aard naar hemel, en van daar weerom
naar wat zich in de dagen mocht bewegen,
het eeuwige geheim bleef voortaan stom
en heeft in zieners enkel stem gekregen.
Steeds feller gierden haat en honger door
de ziel van de ontwortelde getallen
der scharen, zij vernietigden de voor
van zuiverheid, waarin weleer gevallen

het zaad van stille overgave was;
zij werden dieren zonder recht of zede,
een aan de slavernij vervallen ras,
dat men naar welbehagen kon vertreden.
Zelfs in hun kinderen ontstond niet meer
de wonderlijke bloei van pril beleven,
die maakt hen tot verkorenen, al eer
zij zich aan dode arbeid overgeven.
In schimmelige sloppen werd hun jeugd
verteerd, eer zij haar volheid kon ontplooiën,
reeds greep hen de fabriek, om hun naar vreugd
en zon hakende lichamen te kooien.
Zij kenden niet het varen van de wind,
het schuchtere bewegen van de bladen,
het suizen dat het hart met droom omspint
en naar de zin van het bestaan doet raden.
De jaren werden hun een zwarte grot,
waardoor zij op hun knieën voorwaarts kropen,
er restte hun geen heugenis van God,
alleen in drankvisioenen ging soms open
een wereld van verbijsterend genot;
de blinde morgen deed hen weer ontwaken
tot de ondragelijkheid van hun lot,
de laatste vonken in hun ogen braken,

als zieke honden gingen zij kapot.
En ook zij die de schatten dezer aard
grootmachtig in hun open handen hielden,
vergaten in de duizelende vaart
van hun succes de adem die bezielde
het gans heelal. Niet meer het groots verband
van een de eeuwigheid omspannend leven
zette de fakkel van hun ziel in brand,
alleen door honger werden zij gedreven,
wellustigheid die hun verstompt gezicht
nog dierlijker dan dat der armen maakte;
zij wierpen het gelaat des hemels dicht
met rook en roet, waar zij tot macht geraakten.
Hun hartstocht ranselde der aarde huid,
totdat zij korstig was van zwarte zweren;
waar eens gewas, doorvaren van geluid,
zich had verheven, stonden nu de speren
der schoorstenen geheven naar de lucht;
waar eens de stille ambachtsman, gebogen
over de arbeid, de gewijde vrucht
van zijn bestaan, de waarde had gewogen
van wat zijn handen schiepen, sjokten nu
de massa's der vergoorde slavenkudden
de poorten binnen, woordenloos en schuw,

met harten die geen macht kon wakker schudden
tot vreugde, tot een vage lach, een woord,
waarin een glimp van blijheid zich kon uiten;
hun lichaam leefde, maar hun ziel, vermoord,
zou voor het licht zich nimmermeer ontsluiten.
Dit was Europa: volkeren, vergrauwd
tot horden, door de honger voortgeslagen,
door koortsvlagen van haat en moord benauwd,
die deden golven bloed hun lijf doorjagen.
Zij vormden het gewillig fundament,
waarop de tyrannie haar macht kon bouwen:
een mens, wiens kern men eeuwig hoont en schendt,
kan enkel nog op blind geweld vertrouwen.
Zij vormden de millioenenlegers van
de op elkander botsende recruten;
niet meer een open strijd van man tot man,
maar een natuurramp: massa's die in brute
verwildering zich storten op elkaar
en zelfs hun eigen doodsgeschrei niet horen;
in deze razernij ging elk gebaar,
de laatste menselijke klank verloren.

II

TEN prooi aan de vernielende fantomen van haat en hebzucht, was Europa's geest verduisterd tot een wolk, waaruit het beest van bruto geweld zijn bliksemlicht deed stromen. In mensenharten huiverde het vaag, een schuwe rest van het oneindig weten dat eens hun ganse wezen had bezeten; een kleine, nauwelijks ontloken vraag die werd bedolven door het blind begeren, zoals een vloed het laagland overstroomt; de tijd ging voorwaarts en zou nimmer keren, de goddelijke droom was uitgedroomd. Visioenen van gerechtigheid en vrede die eens met boventijdelijke macht verblindend lichtten door de wereldnacht, zij waren uitgewist tot nietigheden, tot bleke schimmen aan de horizon van een verwoest geslacht, welks onvermogen niet langer absoluutheid kon gedogen, sinds het de twijfelziekte overwon.

Maar nog is, eer de aarde zich met as
en bloed bevuilen ging, een mens verrezen,
wiens groot en eenzaam hart niet kon genezen
van het verlangen dat gestorven was.
Hij stond te staren in de klare morgen,
zijn naamloos leven greep de wereld aan,
hij heeft haar in zijn armen weggeborgen,
eer zij haar laatste schoonheid ging verslaan.
Zo staat een moeder naar haar kind te staren,
dat ziek van koortsen aan haar boezem ligt,
zij moet den gruwelijken dood ontwaren
in dat welhaast verteerde aangezicht;
en toch, zij kan er zich niet van bevrijden,
het nederleggen in het klamme bed,
zij maakt zich op om met den dood te strijden,
te breken zijn genadeloze wet.
Zo stond die mens, totdat zijn armen vielen,
er groeide aan de hemel een visioen
zo wreed dat hij niet anders kon dan knielen,
gebroken, als beroofde moeders doen.
Maar door zijn dichte ogen bleef het branden,
dat beeld van schrik: hij zag den oorlogsgod,
een zwaard en vlammen, die bloedkleurig brandden,
en ook het recht: geketend en geknot;

de duif, de zoete vogel van de vrede,
geknakt, verschrompeld tot een voddig ding;
en dan Europa, wier gelaat in wrede
vertwijfeling ten grond voóroverhing;
eens was zij draagster van de pure waarden,
waarin het mensenhart de hemel vond,
en nu vernederd tot een hoer der aarde,
verachtelijk als een verlopen hond.
Lang lag de ziener in zijn smart begraven,
toen stond hij op en strompelde verblind
de lege kim toe: nergens is een haven,
waar zulk verdriet een kleine schuilplaats vindt.

III

Ik heb Europa's straten vol gezien
met jonge mannen die ten oorlog togen,
het licht der wereld stroomde in hun ogen,
die blonken als een stalen vliegmachien
hoog in de zon; ik heb hun sterke voeten
de aarde in één rythme horen slaan,
dat was de kracht van mannen die zich aan
de droom die leven heet verteren moeten.
Hoog rees hun lichaam voor de horizont,
er trilde spanning in hun jonge handen,
die van een nameloos verlangen brandden,
dat opsteeg uit de diepe wereldgrond.
Wie waren zij? Hoe zeide men hun namen?
Zij heetten John en Heinrich en Gérard,
gegrepenen die tot vervulling kwamen,
nooit werden zij zo groots de kim gewaar.
Die gisteren als nameloze mieren
verloren leefden in hun wijde land,
zij waren heden mannen van een fiere
bewustheid die zich voor de hemel plant,

gereed om heel haar diepte uit te drinken;
zo ruim is soms de menselijke borst
dat aard en hemelen er in verzinken
en nog is er geen lessing voor haar dorst.
De vaandels vlogen, de trompetten riepen
de hoge juichtoon van de zegepraal,
het was of zij een nieuwe wereld schiepen,
de mannen duizelden voor deze taal
en wierpen feller de gespierde lijven
de einder tegemoet, waar in een wolk
van louter zon de vijand moest verblijven,
een vreemd, ook tot de strijd geroepen volk.
Zij kenden niet die anderen, zij wisten
slechts de rechtvaardigheid van hunne zaak,
hun jonge bloed mocht eindelijk eens gisten,
hartstochtelijk zich wijden aan een taak.
Europa had geen dromen meer te schenken
dan die verstikt werden in bloed en slijk,
maar zij, wier levensdrift nog niet kon denken,
hadden visioenen van het eeuwig rijk,
waarvoor de mens door God eens werd gesch apen;
zij waren door een grote macht geraakt,
die hamering verwekte in hun slapen,
en als zij even hebben halt gemaakt,

stonden zij peinzend voor zich uit te staren,
zich vragend wat hun leven worden zou,
maar voelend dat zij opgenomen waren
voorgoed bij zonnegoud en hemelblauw,
een element onder de elementen;
en ook des nachts waren zij onbevreesd,
zij sliepen simpel in hun linnen tenten,
nooit was de aard hun zo nabij geweest.
Geen wezen zou hun zo verbonden blijven
als deze aarde, zij verslond hun bloed,
zij dronk de laatste sappen uit hun lijven,
zij heeft zich met hun beenderen gevoed.
Het hemelhoge en de ingewanden
der zee waren gelijkelijk vervuld
van het geweld dat overal de landen
heeft in een damp van puin en bloed gehuld.
Ik heb hun jonge leven op zien rijzen,
een zuil van vuur die naar de hemel spoot,
ik heb hun flardig lichaam zien verijzen,
verscheurd door een meedogenlozen dood;
ik heb hun lijken naar de kust zien drijven,
zacht wiegend op het deinen van de zee,
ik heb de jammer van geschonden lijven
zien suizen uit de hemel naar beneê.

Millioenen ogen boren in de mijne
het donkere geweld van deze vraag:
Wie deed ons in het gouden licht verschijnen?
Wie stortte ons in dezen dood omlaag?
Ons hart heeft naar het leven pijn geleden,
wij hongerden, maar werden niet verzaad,
men heeft ons met fanfares aan doen treden,
nooit was er zulk een gruwelijk verraad.
Geen stenen zelfs voor brood heeft men geboden
aan ons die dorstten naar het puurste licht:
ons eigen hart hebben wij moeten doden,
eer aan ons lijf het sterven werd verricht. —
Ik voel hun ogen in mijn ogen branden.
O God, waar berg ik mijn beangst gelaat?
Ik bid: neem Gij hun leed in uwe handen,
want menselijke macht weet hier geen raad.

IV

HERINNER u het wonder van die dag:
gij liept te dromen door de kleine stede,
het zonlicht trilde als een vloeiend rag,
dat alles met een gouden glans bekleedde.
Waar was de tijd gebleven in dat uur?
Uw zinnen waren aan haar macht ontgleden,
gij werdt gedompeld in het helder vuur
dat stroomde uit de grot van het verleden.
Niets wat de brakke geest van een geslacht,
dat aan het ogenblik zich heeft versmeten,
als werkelijk ervaart, bezit een macht
zo hartvervoerend en van zulk een hete,
kuise geweldigheid als wat zich daar
geopend heeft aan uw verrukte ogen,
gij werdt de poorten van een rijk gewaar,
dat hoger dan de hoogste hemelbogen
zijn heerlijkheid verheft; door steen en glas
joeg als een reine tempelvlam een bloeien,
dat hen herschiep tot een onaards gewas,
welks opvlucht in de hemel scheen te groeien.

Wat wist gij nog? Gij waart een dromend kind,
gij hebt uw kleine zelf geheel verloren,
gij werdt zo nameloos als licht en wind,
een kracht die eeuwig het heelal moet schoren,
maar wier gestalte men niet vindt.
En later, met uw ogen nog beslagen,
hebt gij u in ontsteltenis gevraagd:
door welke macht wist zich een volk gedragen,
dat zich aan zulk een schepping heeft gewaagd?
Door welk ontroeren werd zijn ziel bevlogen,
dat het die kerken en die glazen schiep,
die kleine huizen met hun vensterogen,
waardoor het klare zonlicht binnenliep,
gelijk een bruid betreedt de stille kamer,
waarin het echtelijk geluk haar wacht?
Gij vroegt — dat was het donkere gehamer
eens levens dat moet tasten in de nacht.
Maar toch is er een glimlach nagebleven
op uw gelaat en nooit week die geheel,
haar gouden licht bleef in uw ogen leven,
achter uw dagen tinkte het gespeel
ener muziek die uit de gronden welde
van dit bestaan, en waar uw weg ook ging,
er was dat spelen dat u vergezelde,

een nooit verblekende herinnering.
Het deed uw hart niets anders meer verlangen
dan schoonheid, en door heel Europa heen
hebt gij getracht een glimp van licht te vangen,
waarin het wonder u opnieuw verscheen.
Gij vondt het in de luide, grauwe steden
en in verborgen hoeken van het land,
verloren onder een wanstaltig heden,
hield het onaangetast zijn droom in stand.
Gij hoopte: eenmaal zouden alle blikken
die schoonheid vinden en het wonder van
een kracht die, door den dood niet te verschrikken,
haar arm tot in de hemel heffen kan;
misschien zou dan het leven weer verdichten
zich tot een zuil van goddelijk geweld,
die vuur zou spuiten en de nacht verlichten,
wiens koepel om de aarde is gesteld.
Gij dwaas, gij dromer, die het spelen hoorde,
achter de tijden, maar de kreten niet,
waarin een generatie dat vermoordde,
wat de natuur haar aan geweten liet;
gij hebt de storm van angst niet horen huilen
als van een wilde dierentrop, omringd
door laaiend vuur, noch zaagt gij ooit die muilen,

zo zwart en diep, dat er geen lichtstraal dringt
in deze afgrond. Tot uw ogen zagen
de hemelen bedekt met bloed en vuur,
hebt gij de droom nog in u omgedragen
en leeftet gij in een verloren uur.
Nu staat gij voor de hemel met uw handen
die sidderen als dorrend najaarsblad,
gij hebt een werelddeel zich zien verbranden,
en alle schoonheid die uw hart bezat
weent zonder stem, maar dit onhoorbaar wenen
reikt verder dan het blinde angstgeschrei,
het slaat omhoog uit dode as en stenen,
het schiet de verste hemelen voorbij
en snelt de aarde om en scheurt u open,
dat zich uw lichaam kromt in helse pijn
en gij moet schreeuwen en verwilderd lopen
naar ergens, waar nog iets van troost moet zijn,
een schuwe stem slechts, die het uit wil spreken
dat alles niet voor eeuwig is verwoest.
Gij loopt, het snikken schijnt uw hart te breken
om een geslacht dat hiertoe komen moest.

V

ER komt een dag waarop de wapens rusten,
 want alle waanzin vloeit in stilte uit,
 de aarde ligt binnen de hemelkusten,
 een baai van klaarte, waar het nors geluid
 der verre branding nimmer door kan dringen;
 er is alleen het trillen van de zon
 en zuiver waaien, een onhoorbaar zingen,
 waarin de tijd zichzelf overwon.
 De mensen leven in een droom verloren;
 maar is het dromen, die verbijstering,
 die langzaam tot de stilte wordt herboren,
 de gouden kern van licht, die niet verging?
 De ogen blinken in verwonderd peinzen,
 de zinnen aarzelen in vreemd getast:
 zal dit visioen zo dadelijk niet deinzen,
 grijpt hen de blinde waanzin niet weer vast?
 Zij durven niet geloven aan erbarmen
 dat over deze wereld zich ontfermt,
 gelijk een moeder opent hare armen,
 opdat haar kind door liefde wordt beschermd,

ofschoon het duizendmaal haar heeft verstoten,
bespot, gehoond, met gif van haat besmet;
maar dit geweld van liefde, deze grote
barmhartigheid erkent slechts eigen wet
die staat gelijk een brug van licht geslagen
over de afgronden der razernij,
zij kent geen duisternis, slechts eeuwig dagen,
haar is altijd Gods Koninkrijk nabij.
En op die dag, wanneer kanonnen zwijgen,
de doden stil zijn in een stil heelal,
zien wij opnieuw die gouden klaarte stijgen,
die tot het eind der tijden duren zal.
Europa zal haar krachten weer ontvouwen
en — God weet — hen in waanzin weer verdoen,
de stilte zal haar tempel blijven bouwen,
gelijk een onbenaderbaar visioen.
Daar blijft dan voor den mens geen woord te spreken,
alleen te werken en soms stil te staan:
of de gena ook in hem door wil breken,
of hij de stilte door zich heen voelt gaan,
als kwam een zee zijn lichaam binnenstromen
en vloeide weg en liet hem gans vervuld
van licht en onuitsprekelijke dromen. —
God schenke ons vertrouwen en geduld.

COLOPHON

„Europa“, geschreven in den zomer van 1944, werd met de hand gezet uit de Erasmus Mediaeval van S. H. de Roos en gedrukt in de maand Februari 1945 in een beperkte oplage, uitsluitend voor vrienden en bekenden van dichter en uitgever. Vijftig genummerde exemplaren, op Oud Hollands papier werden door den auteur gesigneerd.